

Komunikacyjna rola obrazu w liturgii

Wstęp

Szczególną rolę komunikacyjną w Kościele odgrywał obraz, poczynając od oszczędnych fresków w rzymskich katakumbach i w *domus ecclesiae* w Duras Euro-pa nad Eufratem, poprzez bogate mozaiki Rawenny i Rzymu, aż po malarstwo ścienne, witrażowe, tryptyki gotyku i kolorowy barok.

Pragnienie człowieka do komunikowania przez wyrazy artystyczne¹ jest poświadczane od najdawniejszych czasów. Epoki paleolitu sięgają niektóre graffiti przedstawiające rośliny, zwierzęta i myśliwych, znajdujące się w grotach od Uralu po Atlantyk. Te wyobrażenia świadczą nie tylko o umiejętnościach obserwowania i kreślenia rzeczywistości przez człowieka paleolitu, ale można je uważać za symboliczny kodeks przyjmowany podczas magiczno-religijnych ceremonii².

Należy zauważyć, iż w świadomości ludzi różnych epok, zwłaszcza okresu średniowiecza, obraz był traktowany jako uobecnienie kogoś lub czegoś³. Zgodnie z założeniami filozofii neoplatonickiej znaki obrazowe oznaczały i zarazem komunikowały rzeczywistość niewidzialną. W potocznym rozumieniu obraz zastępował osobę. Nie przywiązywano wagi do rzeczywistego podobieństwa, albowiem prawdziwa rzeczywistość, zgodnie z teorią neoplatonicką była niewidzialna.

Obraz przynależy do liturgii. Jego istnienie w liturgii ma swoje uzasadnienie w tajemnicy Wcielenia Boga, a wynika z wkroczenia Chrystusa w świat ludzkich zmysłów. Dzięki temu Chrystus stał się dla świata komunikatywny⁴.

Ze względu na immanentne cele formalne obraz uzyskiwał siłę oddziaływania jako medium komunikacji ze światem transcendentnym⁵. Uwzględniając ten (niewidzialny) wymiar, należy postawić pytanie, na czym polega **komunikacyjna rola obrazu w liturgii**? By na to pytanie odpowiedzieć trzeba rozważyć następujące wątki:

- 1. Obraz chrześcijański komunikuje misterium wiary**
- 2. Obraz religijny to komunikacja realizmu, idealizmu i symbolizmu**
- 3. Komunikatywne funkcje obrazu**

I. Obraz chrześcijański komunikuje misterium wiary

1. Święci Ojcowie w tajemnicy Chrystusa, Słowa Wcielonego, widzieli „obraz niewidzialnego Boga” (Kol 1,15) i podstawę czci wizerunków. To właśnie „Wciele-

¹ Zob. G. Faliani, *Orientamenti della arte sacra dopo il Vaticano II*, Bergamo, 1969; D. Menozzi, *La Chiesa e le immagini, I testi fondamentali sulle arti figurative dalle origini ai nostri giorni*, Cinisello - Balsamo 1995; H. Pfeiffer, *L'immagine di Cristo nell' arte*, Roma 1986; E. Sandler, *L'icona, Immagine dell' invisibile. Elementi di teologia, estetica e tecnica*, Milano 1985.

² Salviucci Insolera, *Arte e sacro*, w: *La comunicazione il Dizionario di scienze e tecniche...*, s. 54.

³ R. Knapieński, *Vera effigies - zagadnienie prawdziwości i autentyczności wizerunku świętego*, „Anamnesis” 11 (2005) nr 40, s. 129-130.

⁴ B. Nadolski, *Wprowadzenie do liturgii*, Kraków 2004, s. 97.

⁵ R. Knapieński, *Vera effigies...*, s. 130.

nie Syna Bożego zapoczątkowało ową «ekonomię» obrazów» (KKK 1159)⁶. Od dogmatu o Wcieleniu po wyraz artystyczny. „Kto zobaczył Mnie, zobaczył Ojca” (J, 14, 9). Chrześcijaństwo włącza się w nurt judaizmu, przyjmując na początku odrzucenie sztuki jako mogącej prowadzić do bałwochwalstwa. Bardzo szybko jednak żydowska koncepcja pozostała przewyciężona, ponieważ rodził się nowy sposób pojmowania sztuki w świetle Wcielenia.

W świecie żydowskim zakaz posługiwania się obrazami był związany z niemożliwością przedstawienia Boga⁷. Natomiast religia chrześcijańska wierzyła, że w Jezusie z Nazaretu wcieliło się Odwieczne Słowo. Bóg uczynił widzialnym swój obraz w ludzkim obliczu Jezusa, a zatem dał człowiekowi możliwość doświadczenia tego, co niewidzialne. Obraz dla chrześcijanina stanowi sposób komunikacji Wcielenia, będąc jednocześnie wyrazem tajemnicy wiary⁸.

Ten rodzaj języka można zastąpić werbalnym językiem Pisma Świętego: Słowa. Zachodzi ścisła komunikacja pomiędzy Słowem a obrazem artystycznym, w którym ten ostatni służy jako pomoc i podstawa zrozumienia i modlitwy. Istnieje niejako nieustanne odbicie między Słowem a obrazem. Słowo komunikuje Boga, a obraz potwierdza Jego Wcielenie⁹. Dokonuje się to poprzez komunikację życia Jezusa, Jego cierpienie i przez to, że Bóg, Słowo, stał się Człowiekiem i przez Niego dokonuje się zbawienie świata¹⁰.

2. Zasadniczym zadaniem obrazu chrześcijańskiego jest komunikacja wiary. Obraz ma komunikować z Bogiem i przybliżać treści zawarte w Biblii oraz tradycji¹¹. Nadto winien komunikować i uobecniać wydarzenia, które przedstawia, podobnie jak księga Ewangelii, która uobecnia słowa i wydarzenia z życia Jezusa. W Ewangelii to uobecnienie następuje przez słowo, natomiast w obrazie przez linie, kolory, napisy. Na przykład, na ikonie napis nie jest zwykłym podpisem, znakiem rozpoznawczym, lecz środkiem komunikującym istotne treści. Obraz przypomina obecność Boga, Chrystusa, Bogarodzicy i postaci świętych, uobecnia wydarzenia biblijne lub z życia

⁶ Zob. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* (dalej cyt. DPLi L), Poznań 2003, nr 238.

⁷ Zakaz czynienia obrazów istniał dlatego, że Bóg jest czystym duchem i nie mając podobieństw ani wyobrażenia podobnego do cielesnej rzeczywistości, nie można Go było przedstawiać człowiekowi za pomocą żadnego obrazu, bez nieuniknionego popadnięcia w grzech bałwochwalstwa. Święty Jan Damasczeński tłumaczył w swoich mowach obronę obrazów, że dla Żydów zakaz Boga, by nie czynić żadnych posągów, istniał wyłącznie po to, by dzieł sztuki nie czcić jako bóstwa. To, że jest to poprawna interpretacja poświadcza też archeologiczne odkrycie, które miało miejsce w 1932 w Dura Europos (Syria) synagogi z freskami przedstawiającymi wyobrażenia zaczerpnięte z Pisma Świętego, a sięgające około połowy III wieku po Chrystusie, zob. Salviucci Insolera, *Arte...*, s. 55.

⁸ Od zarania chrześcijaństwa można spotkać w prymitywnych miejscach grzebania zwłok, np. w katakumbach rzymskich, olbrzymią różnorodność obrazów, które służyły ukazywaniu i komunikacji wiary. Kwiaty, ptaki, zwierzęta wielbiły dobroć stworzenia. Z tego okresu odnajdujemy również święte symbole i sceny z mitologii oraz Biblii. Wiele z ówczesnych malowideł ukazywało Chrystusa i Apostołów. Widać na nich również sceny odnoszące się do sprawowania Eucharystii, na przykład obraz Ostatniej Wieczerzy w Capilla Greca z II wieku. Wizerunki te w całej swej katolickości były komunikowaniem wiary, por. H.R. Armstrong, *Przekaz wiary za pośrednictwem sztuki*, „Communio” (dalej cyt. Com.) 31 (2002) nr 5, s. 99.

⁹ Salviucci Insolera, *Arte...*, s. 55.

¹⁰ Tamże, s. 57.

¹¹ P. Evdokimov, *Prawosławie*, Warszawa 1986, s. 227.

świętych¹². Obraz jest niejako oknem, poprzez które chrześcijanin widzi oczyma wiary świat nadprzyrodzony. Obraz jako przedmiot kontemplacji komunikuje człowieka wierzącego z rzeczywistością niedostępną w kategoriach naturalnych¹³. Świat nadprzyrodzony jest uchwytany w innych wymiarach, aniżeli świat naturalny, widzialny. Te kategorie ikonografia wypracowała przy pomocy takich środków malarskich, jak: symbolika kolorów i światła, aureole świętych itp. Te elementy mają pokazać, że obraz przedstawia inny świat niż materialny. Jest to świat nadprzyrodzony, w którym przebywa Bóg i Jego święci¹⁴.

3. Chrześcijański obraz uczy postawy modlitewnej, prowadząc do spotkania z Bogiem. Ukazuje świętych, którzy zjednoczeni z Bogiem trwają na modlitwie. Celem obrazu jest pomóc człowiekowi w jego wewnętrznej przemianie i nawiązaniu modlitewnej komunikacji z Bogiem. Święty Jan Damasceński pisze: „obraz jest kanałem łaski, nie w sensie sakramentu, lecz w takim znaczeniu, w jakim rozumie się rzeczy poświęcone. Komunikuje miejsce teofanii i łaski, uświęca miejsce, w którym się znajduje”¹⁵.

4. Warto zaznaczyć, iż od roku 726 do roku 843 dwór cesarski w Konstantynopolu sprzeciwiał się obrazom. Obrona świętych obrazów przeciwko ikonoklazmowi – wspierana przede wszystkim przez wspólnoty monastyczne – potwierdziła nieodwołalnie głęboką komunikację istniejącą między wiarą a sztuką. W tych bolesnych dziejach umocniła się świadomość, że obraz – ikona powinien komunikować Chrystusa w Jego dwóch naturach: boskiej i ludzkiej. Ta uwaga, podstawowa dla sztuki wschodniej, nie objęła jednak sztuki zachodniej¹⁶. Aż do upadku Cesarstwa Bizantyjskiego na rzecz Turków (1453 rok) między Zachodem a Wschodem istniała zasadnicza harmonia w sposobach wyrażania sacrum. Jednakże w Europie rozpowszechnianie się zakonów i ich nauczanie wprowadziło żywsze zwrócenie uwagi¹⁷ na emocje i naturę. Również i sposób przedstawiania świata natychmiast się zmienił. Zaczęto go postrzegać w trójwymiarowej przestrzeni, jako nieograniczony. Kulminacyjny punkt tej kon-

¹² J. Czernski, *Boska liturgia św. Jana Chryzostoma (Wprowadzenie liturgiczno-biblijne do liturgii eucharystycznej Kościoła Wschodniego)*, Opole 1998, s. 48.

¹³ G. Galitis, G. Mantzaridis, P. Wiertz, *Glauben aus dem Herzen, Eine Einführung in die Orthodoxie*, München 1987, cyt. za: J. Czernski, *Boska liturgia...*, s. 48.

¹⁴ M. Queno, *L' Icône fenêtre sur Absolu*, Paris 1987, s. 199-200, cyt. za: J. Czernski, *Boska liturgia...*, s. 48.

¹⁵ Tamże, s. 49-50.

¹⁶ Salviucci Insolera, *Arte...*, s. 56.

¹⁷ Z początkiem XVI wieku w Europie Północnej rozprzestrzeniła się nowa forma ikonoklazmu, która dodatkowo świadczyła o ścisłym związku istniejącym między wiarą a sztuką. Najpierw Luter, a potem Kalwin i Zwingli mocno krytykowali współczesny im Kościół, któremu zarzucali mocne rozluźnienie życia religijnego. Ich krytyka dotyczyła nie tylko różnych tematów teologicznych, ale doprowadziła też do unicestwienia funkcji sztuki chrześcijańskiej. Konieczność wyeliminowania wszelkiej formy artystycznej potwierdzali tym, że obrazy wykonywano z bogactwem i wyszukany gustem. W ciągu niewiele lat złupiono wiele kościołów i zniszczono liczne dzieła sztuki. Ponownie tak jak w bizantyjskim ikonoklazmie, sztuka stała się prawdziwym terenem walki. Również Reforma katolicka skodyfikowana na Soborze Trydenckim, który zakończył się w 1563 roku, zajmowała się sztuką chrześcijańską. Określono ją jako znaczące narzędzie, które przyczynia się do upowszechniania i podtrzymywania żywej wiary we wszystkich ludach. Od tego okresu nastąpi wielkie rozpowszechnianie tych tematów chrześcijańskich, które będąc odrzucanymi przez reformowanych, miały zostać utwierdzone w religii katolickiej poprzez bardzo angażujący styl: tzw. barok, por. Salviucci Insolera, *Arte...*, s. 57.

cepcji doprowadził do wykorzystania linearnej perspektywy, czyli zbieżności wszystkich linii w jednym punkcie centralnym, symetrycznym do oka obserwatora. Przedstawianie światła naturalnego nadal natomiast zachowało znaczenie symboliczne – jako Bożego światła, które oświeca scenę i jest wyrażone za pośrednictwem promieni, które pochodzą z nieograniczonej przestrzeni. Nasilono poszukiwania tonu kolorów, które – oświetlone Bożym światłem – nabierają szczególnej żywości¹⁸. Od tej chwili można uważać, że sztuka chrześcijańska zaczyna łączyć trzy podstawowe koncepcje: **realizmu, idealizmu i symbolizmu**¹⁹.

II. Obraz religijny to komunikacja realizmu, idealizmu i symbolizmu

1. Pod pojęciem **realizmu** rozumie się konkret historyczny życia Jezusa, związany przede wszystkim z bólem i cierpieniami, jakie przeżył podczas swojej męki. Także przedstawienie życia męczenników potrzebuje swego rodzaju realizmu z powodu koniecznej prawdziwości, jakiej należy przestrzegać. Jednocześnie obraz chrześcijański komunikuje Boże piękno, a zatem w szczególny sposób musi się odnieść do przedstawiania ikonograficznego oblicza i ciała Jezusa. Cały ten realizm powinien zawierać piękno idealne, właściwe boskiej naturze Jezusa.

2. Z kolei **idealizm** okazuje się konieczny do komunikowania obecności Boga we Wcieleniu, by przypominać, że Jezus w męce w pełni objawił oblicze Boga. Idealizm realizuje się widzialnie w obrazie chrześcijańskim poprzez estetyczne poszukiwanie form i uważną harmonię stylistyczną, które mają na celu przede wszystkim doskonale oddanie piękna oblicza i ciała Jezusa. Sztuka chrześcijańska jest rodzajem modlitwy, jaką wierny może się posługiwać, kontemplując ją, ale w niej nie wyczerpuje się pragnienie Boga. Obraz jako droga do Boga, a zatem jako głoszenie Boga, ma treść symboliczną.

3. **Symbolizm** jest trzecią podstawową cechą obrazu. Niekiedy pojawia się w bardziej oczywisty sposób, innym zaś razem ukrywa się za alegoriami i bardzo złożonymi symbolami. Fuzja realizmu, idealizmu i symbolizmu w obrazie chrześcijańskim służy do ożywiania go w każdej jego części, czyniąc z niego przedmiot medytacji, modlitwy i kultu, a zarazem żywe świadectwo i komunikację orędzia chrześcijańskiego²⁰.

III. Komunikatywne funkcje obrazu

1. Funkcja kontemplacyjna

Poprzez formy i wyrażenia podpadające pod zmysły obraz chrześcijański przygotowuje komunikację modlitewną z Bogiem. Wyraz artystyczny prowadzi do kontemplacji i w konsekwencji do kultu Boga. Najbardziej znaczącym w tym względzie przykładem jest ikona wschodnia, fundamentalny nośnik modlitwy. Sztuka bizantyjska przedstawia bowiem przyłgnięcie tego, co ludzkie do tego, co boskie. Przez nią wierny, któremu pomaga ona w kontemplacji, może dokonać komunikacji od tego, co widzialne do tego, co niewidzialne. Inaczej zachodnia tradycja artystyczna, która nie

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

zawsze uprzywilejowywała funkcję kontemplacyjną sztuki, pozostawiając więcej miejsca na aspekt dydaktyczny sztuki²¹.

2. Funkcja komunikacyjna

W dziejach chrześcijaństwa istnieje potrzeba komunikacji prawd wiary. Kościół na Zachodzie przyjął ze Wschodu zwyczaj posługiwania się obrazami. Już święty Grzegorz Wielki pisał w roku 596 do biskupa Marsylii - Serenusa, że „obrazy powinny być używane w kościołach, by analfabeci kontemplując je, mogli czytać przy najmniej na ścianach to, czego nie mogą wyczytać z książek”²².

Z kolei święty Tomasz z Akwinu podaje potrójny powód umieszczania obrazów w kościele i wykorzystywania ich podczas liturgii. Pierwszy to nauczanie analfabetów, którzy mogą się z nich uczyć, jak z książek, drugi to utrwalanie w ludzkiej pamięci tajemnicy Wcielenia i budującego przykładu świętych, a trzeci to wzbudzanie wzruszeń, które powstają na wskutek komunikacji wizualnej i akustycznej z rzeczami, które się widzi i słyszy²³. Jako doskonały przykład na komunikację obrazów może posłużyć następujący fakt. Kiedy reformatorzy niszczyli obrazy i kładli akcent na „słowo Boże” objawione w Biblii, Kościół katolicki w oparciu o dokumenty Soboru Trydenckiego podkreślał stanowczo owocność i skuteczność obrazów w komunikacji z Bogiem. Warto przypomnieć, iż w katolickiej ewangelizacji obu Ameryk wielką rolę odegrały rozdawane ludziom święte obrazy, czyli *estampitas*. Bo choć tubylcza ludność nie mogła pojąć teologii, jaką przekazywali misjonarze hiszpańscy czy portugalscy, to rozumiała jasno wymowę obrazów, które ukazywały życie i śmierć Zbawiciela, poniesioną na krzyżu z miłości do ludzi, dla ich zbawienia. Obrazy przedstawiały też Matkę Boga w niebie, wstawiającą się za nimi. Najważniejszy okazał się wizerunek Pani z Guadalupe, który doprowadził osiem milionów Meksykańczyków do Kościoła²⁴.

Kościół posługuje się świętymi obrazami nie tylko w pobożności prywatnej, jak to czyni Kościół Wschodni, ale wykorzystuje je nadal jako nieodłączny element kultu, poprzez który uczestnik liturgii nawiązuje szczególną, interpersonalną komunikację z Bogiem²⁵.

3. Funkcja dydaktyczna

Obraz jest narzędziem, który pozwala człowiekowi na szybkie i natychmiastowe przyswojenie sobie treści chrześcijańskich. Jest to ważne na wszystkich płaszczyznach nauczania. Od pierwszych, najprostszych stadiów aż po uczenie złożonych tematów teologicznych, które domagają się wyższego przygotowania ze strony wiernych. Ta komunikatywna funkcja obrazu utrwaliła się już od VI wieku, kiedy to święty Grzegorz Wielki wypowiedział się w obronie obrazów stwierdzając, że ten, kto nie ma wykształcenia i nie może czytać książek, musi mieć możliwość nauczania się, spoglądając na obraz. Obrazy

²¹ Tamże, s. 56-57.

²² Listy świętego Grzegorza Wielkiego do biskupa Serenusa z Marsylii, w: *Monumenta Germaniae historia ab anno Christi 500 usque ad annum 1500* (dalej cyt. MGH), *Gregorii I Papae registrum Epistolorum*, II.I. Lib. XI.208, s. 195.

²³ Święty Tomasz z Akwinu, *Commentarium super libros sententiarum, Commentum in librum III*, Dist. 9. a. q. 2.

²⁴ H.R. Armstrong, *Przekaz wiary za pośrednictwem sztuki...*, s. 101.

²⁵ Tamże, s. 102.

posłużyły jako księga ubogich - *Biblia Pauperum* - do bezpośredniego komunikowania. Takie jest główne znaczenie cykli mozaikowych i malarskich wykonywanych wewnątrz kościołów i katedr, miejsc spotkania wszystkich wiernych²⁶.

Dziś mass media skazały nas na „kulturę obrazu”, stąd również liturgia w komunikacji orędzia zbawczego nie może sprowadzać się tylko do „liturgii słowa”²⁷. Globalnie pojęta liturgia z jej symbolami, muzyką i śpiewem, może mieć istotny wkład w komunikację wiary współczesnemu człowiekowi. Funkcjonowanie dobrze przeżywanej liturgii polega przede wszystkim na tym, by oddziaływała na świadomość uczestników zgromadzenia. W dzisiejszej liturgii akcent winien zatem padać nie tylko na proklamowane słowo, ale powinno się w niej pojawić coś, co można osobiście doświadczyć przez: śpiew, muzykę, znak, symbol czy obraz. Jednym słowem, liturgia winna się zespolic z współczesną „erą obrazu”, by mogła stać się miejscem komunikacji zbawczego orędzia. Oznacza to, że liturgia powinna być bardziej komunikatywna²⁸.

W niej bowiem dokonuje się spotkanie człowieka wierzącego z żyjącym Panem. Korzystanie w liturgii ze sztuki i obrazów, które są językiem zrozumiałym zwłaszcza dla młodych uczestników, jest w dobie mass mediów koniecznością²⁹.

Jak wskazano wcześniej, liturgia posoborowa zwróciła szczególną uwagę na komunikację obrazów, podkreślając przy tym, iż „wystrzegać się jednak trzeba zbyt wielkiej ilości wizerunków w kościołach, a ich rozmieszczenie winno być takie, by nie budziło zdziwienia ludu chrześcijańskiego i nie hołdowało mniej właściwej pobożności” (por. KL 125). Nadto obrazy powinny rozbudzać pobożność całej wspólnoty wiernych (por. OWMR 318)³⁰, czyli poprawnie komunikować zbawcze treści³¹.

Również *Katechizm Kościoła katolickiego* wiele miejsca poświęca „świętym obrazom” (nr 1159-1162). Świętym wizerunkiem, który nazywa się „ikoną liturgiczną”, jest przede wszystkim przedstawienie Chrystusa, które ukazuje nam odbicie niewidzialnego i niepojętego Boga: „Niegdyś Bóg, który nie ma ani ciała, ani twarzy, nie mógł absolutnie być przedstawiany na obrazie. Ale teraz, gdy ukazał nam się w ciele i żył wśród ludzi, mogę przedstawić na obrazie to, co zobaczyłem z Boga [...]. Z odsłoniętym obliczem kontemplujemy chwałę Pana”³². Za pośrednictwem obrazu ikonografia chrześcijańska komunikuje orędzie ewangeliczne, które Pismo Święte opisuje za pośrednictwem słów. Dlatego obraz i słowo wzajemnie się wyjaśniają. Stąd *Katechizm Kościoła katolickiego* tłumaczy, iż kontemplacja świętych obrazów w świątyni i podczas liturgii, połączona z medytacją słowa Bożego i śpiewem liturgicznym, należy do harmonii znaków sprawowanej liturgii. W ten sposób uobecnione misterium komunikuje serca wiernych, kształtując ich życie (por. KKK 1162).

²⁶ Salviucci Insolera, *Arte...*, s. 57.

²⁷ S.V. Caister, *Liturgia jako uprzywilejowane miejsce przekazywania wiary*, Com. 22 (2002) nr 5, s. 114.

²⁸ Tamże, s. 114-115.

²⁹ Tamże, s. 120.

³⁰ Cytację zastosowano z *Nowego Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego* (trzecie wydanie Mszału Rzymskiego, Rzym 2002), Poznań 2004.

³¹ H.J. Sobeczko, *Zgromadzeni w imię Pana (Teologia znaku zgromadzenia liturgicznego)*, Opole 1999, s. 226.

³² Święty Jan Damascęński, *De sacris imaginibus orationes*, 1.16: PG 96. 1245 A (cyt. za: za KKK 1159).

Potrzebą chwili staje się dzisiaj komunikowanie wiernym nauki Kościoła, potwierdzonej przez sobory ekumeniczne³³ i zawartej w *Katechizmie Kościoła katolickiego* o kulcie świętych wizerunków (por. KKK 1159-1162). Nauczanie Kościoła przypomina o wizerunkach następujące stwierdzenia:

- są one ikonograficznym językiem orędzia ewangelicznego,
- są świętymi znakami, które – podobnie jak znaki liturgiczne – mają w swej treści Chrystusa, są pamiątką naszych świętych braci, którzy nadal uczestniczą w zbawianiu świata, a z którymi jesteśmy zjednoczeni podczas celebracji sakramentalnej,
- są pomocą w modlitwie, dzięki której komunikujemy z Bogiem,
- są bodźcem do naśladowania,
- są formą katechezy, dzięki której lud jest pouczany i komunikowany o wierze³⁴.

Na koniec warto podkreślić, iż najdoskonalszy obraz artystyczny³⁵ nigdy nie zastąpi dotykanego obrazu mentalnego, który jest znaczącym środkiem komunikowania i poznania. „Obraz należy uważać za ożywiany przez bóstwo, jest on podkładem do medytacji i środkiem pomocniczym do jej realizacji”³⁶.

Zakończenie

1. Obraz w liturgii odgrywa nie tylko rolę dekoracji, ale jest przede wszystkim artystyczną formą **komunikacji treści wiary i znakiem obecności sprawowanego świętego misterium**. Zatem święte wizerunki komunikują rzeczywistość wiary³⁷. „Zadaniem świętego wizerunku, jak podkreśla *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, nie jest przede wszystkim dostarczenie przyjemności estetycznej, lecz wprowadzenie w misterium. Czasem jednak aspekt estetyczny staje się czymś najważniejszym, a wówczas obraz przyjmuje funkcje raczej „tematu” artystycznego, a nie nośnika przekazu duchowego”³⁸.

2. Obraz religijny winien spełniać **rolę mistagogii, wprowadzając w życie sakramentalne**³⁹.

3. Obrazy spełniają przede wszystkim **funkcję kultową i liturgiczną**. Obraz ma prowadzić do Boga i komunikować **treści zawarte w Piśmie Świętym oraz w tradycji**⁴⁰.

Przy tej komunikacji należy uwzględnić cechy realizmu, idealizmu i symbolizmu oraz funkcje kontemplacyjne i dydaktyczne obrazu.

³³Sobór Nicejski II, *Definitio de sacris imaginibus* (23 grudnia 787 r.), w: *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* (dalej cyt. DS) 600-603; Sobór Trydencki, *Decretum de invocatione, veneratione et reliquiis Sanctorum, et sacris imaginibus* (3 grudnia 1563 r.), DS 1821-1825, cyt. za: DPLiL nr 239.

³⁴Por. tamże, nr 240.

³⁵Obraz z istoty jest prostą formalną komunikacją wyrażającą całą czystą, nagą istotę; jest komunikacją biorącą się z wnętrza, która działa w ciszy i całkowitym oddzieleniu od wszelkiej zewnętrżności, komunikacją życia, jeśli wyobrazisz sobie życie jako rzecz rosnącą samą z siebie i gotującą się w sobie, por. U. Eco, *Sztuka i piękno w Średniowieczu*, Kraków 1997, s. 158.

³⁶Zob. A.K. Coomaraswamy, *La trasfigurazione della natura nel arte*, Rusconi-Milano 1976.

³⁷H. R. Armstrong, *Przekaz wiary za pośrednictwem sztuki*, Com. 22 (2002) nr 5, s. 98.

³⁸Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, DPLiL nr 243.

³⁹Zob. P. Jounel, *Art et liturgie*, „Media Development” (dalej cyt. MD) 136 (1978) s. 93-106.

⁴⁰J. Czerski, *Pobożność ludowa w Kościele wschodnim tradycji bizantyjskiej*, w: *Pobożność ludowa w życiu liturgiczno-religijnym i w kulturze*, red. R. Pierskała, T. Smolińska, Opole 2004, s. 25.